

І.Г. Павленко

<https://orcid.org/0000-0001-7656-8039>

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗВО

Формування екологічної культури – дуже важлива умова існування людства. До певного часу вплив людини на природу згладжувався процесами, які відбуваються в біосфері, але в даний час людина стоїть на грані екологічної кризи. Різні форми і види діяльності людини, в тій чи іншій мірі, впливають на хід природних процесів, чинять негативний вплив на біосферу планети. Однією з причин такого стрімкого погіршення екології є культура побуту людини і її основні цінності, які вказують на значимість в ній тих чи інших явищ і фактів, а також наочно демонструють ставлення до природи. Для відновлення навколишнього середовища потрібні не тільки фінансові витрати, необхідно поліпшити екологічну політику і підвищити рівень екологічної культури населення. У наш час стабілізація екологічної обстановки і знаходження гармонії між людиною і природою залежать від самих людей. Історичний досвід людства вчить обережності в управлінні силами природи.

Людині, на відміну від інших живих істот, властиво усвідомлене, творче та активне ставлення до природи, причому, як матеріально-практичне, так і духовне. Потреба у людини в творчості закладена природою. А сама творчість виступає тією «сполучною ланкою» в спілкуванні людини з природою, завдяки якій можлива гармонія людини і природи. Творчий характер перетворення природи підвищує екологічність виробничих технологій і в той же час сприяє збільшенню різноманітності в біосфері, що дуже важливо для її стійкості. Творче перетворення природи не повинно бути самоціллю. При регулюванні певних морально-етичних норм воно буде виконувати свою позитивну соціально-екологічну функцію.

Навчитися творчо діяти людина зможе тоді, коли вона реально буде поставлена в ситуацію, що вимагає від неї творчих рішень. Засвоєння якихось готових знань і вироблення відповідних навичок тут абсолютно недостатньо. Ці вимоги, що продиктовані самим життям, безпосередньо відносяться і до навчально-виховного процесу вищої школи.

Підвищена увага до проблем екологічної освіти студентів зумовлюється наступними причинами: необхідністю розгляду екологічного виховання як безперервного і систематичного процесу, чинного протягом усього періоду навчання; актуальністю формування екологічної культури в період професійного становлення особистості. Тому **метою статті** є розгляд механізмів творчої взаємодії людини з природою, визначення екологічної культури та виявлення педагогічних умов формування цієї якості особистості у студентської молоді.

Екологічна культура не тільки впливає на збалансованість системи відносин «людина – суспільство – природа», але і сприяє гармонійному розвитку особистості, оскільки вона ґрунтується на єдності раціонального та емоційного, що передбачає оптимальну взаємодію механізмів лівопівкульного і правопівкульного мислення людини. Тому в процесі виховання екологічної культури необхідно поєднувати засвоєння природничої інформації з реалізацією образних уявлень, активізацією почуттів, переживань, настроїв, прагнень, мотивів.

Екологічна культура багато в чому визначає світогляд людини, духовно-моральні, естетичні, ціннісні орієнтири, її готовність до творчого впливу на довкілля. Вона базується на чотирьох взаємопов'язаних елементах: пізнавальному, емоційно-ціннісному, поведінковому, діяльнісному (Пустовит, Вороніна, Руденко, 1997). При цьому

природознавство, етика, естетика виступають в екологічній культурі в нерозривній взаємодії, що дозволяє виховувати у людей морально-естетичне ставлення до природи.

Можливі шляхи духовної взаємодії людини і природи, необхідність екологічної освіти кожної людини, роль екологічної культури в процесі формування духовної культури особистості і суспільства представлені в роботах Н.Бібік, С.Бородавкіна, А.Букіна, О.Вербицького, Е.Гірусова, О.Захлебного, І.Зверева, В.Ільченко, О.Плахотнік, І.Суравегіної, Г.Тарасенко, М.Тарасенка, Г.Ткачук, М.Хилька, В.Червонецького і ін. Проте, зміни, що відбуваються в природному середовищі, впливають і на саму людину, на її ставлення до довкілля, на її екологічні орієнтири, світосприйняття, в цілому, рівень екологічної культури.

Екологічна трансформація свідомості особистості і суспільства повинна йти від придбання екологічної грамотності до засвоєння екологічної культури. Сучасна екологічна освіта і виховання орієнтовані на створення системи безперервної екологічної освіти, сутність якої полягає в її основних цілях: розвиток екологічної свідомості і мислення, екологічної культури особистості і суспільства, відповідального ставлення кожної людини до природи. У процесі екологічного виховання людина повинна оволодіти системою суспільно важливих цінностей, що визначають її поведінку і діяльність по відношенню до навколишнього світу.

Екологічна культура, по О.Вербицькому, виступає як «сукупність досвіду взаємодії людей з природою, яка забезпечує виживання і розвиток людини, виражена у вигляді теоретичних знань і способів практичних дій у природі і суспільстві, моральних норм, цінностей і культурних традицій» (Вербицький, 1997, с. 33).

А.Захлебний, І.Суравегіна трактують поняття «екологічна культура», як така, що проявляється у відповідальному ставленні до природи як загальної умови і передумови матеріальної праці, природного середовища життєдіяльності людини. Інший аспект відображає ставлення до власних природних даних, свого організму, який включений в систему екологічних взаємодій. І, нарешті, найважливіший компонент екологічної культури – ставлення людей до діяльності, пов'язаної з вивченням і охороною навколишнього природного середовища (Захлебний, Суравегіна, 1985).

М.Тарасенко вважає, що «екологічна культура включає певний «зріз» суспільно виробленого способу самореалізації людини в природі, культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття і моральну оцінку ставлення людини до навколишнього середовища» (Тарасенко, 1985, с. 232). М.Реймерс визначив екологічну культуру як сукупність знань, умінь, соціальних та інженерних норм, керуючись якими людина усвідомлює себе (і відповідним чином діє) як частина природного середовища і як суб'єкт, відповідальний перед собою, нинішнім і наступними поколіннями людей за її збереження (Реймерс, 1992). М.Хилько характеризує екологічну культуру особистості як складову частину екологічної політики, що реалізується в трьох аспектах: соціально-політичному, науково-технологічному (техніко-економічному), духовно-педагогічному (Хилько, 2006). На думку С.Бородавкіна, розвиваючи екологічну культуру, доцільно враховувати як усталені норми поведінки, так і спиратися на внутрішній контроль самої особистості: відповідальність, совість, борг і т.д. (Бородавкін, 1988). А.Букін в екологічну культуру особистості включає наступні компоненти: оволодіння людиною науковими знаннями, засвоєння норм поведінки, розвиток морально-естетичних почуттів у спілкуванні з природою, охорону навколишнього середовища (Букін, 1991). Екологічна культура, на думку І.Зверева, передбачає наявність у людини твердих знань, переконань, готовність до діяльності, а також її практичні дії, які узгоджені з вимогами дбайливого ставлення до природи (Зверев, 1983). Н.Гнілуша основними компонентами екологічної культури вважає екологічну свідомість, екологічні переконання, екологічний світогляд, готовність до екологічної діяльності, відповідальне ставлення до навколишнього середовища (Гнілуша, 1999). Екологічна культура, звернена до двох світів – природного довкілля і внутрішнього світу людини, структурними елементами якої є сукупність знань, норм,

стереотипів та правил поведінки людини в оточуючому їй природному світі (Дубовий, Дубовий, 2016, с. 56).

Виходячи з вищевикладеного, ми під екологічною культурою розуміємо інтегративну якість особистості, що втілює духовно-моральні цінності і визначальні екологічно-моральні вчинки, спрямовані на збереження життя у всіх його проявах і на створення краси природного середовища. При цьому екологічна культура майбутнього фахівця характеризується не тільки оволодінням технічними, науково-економічними знаннями, вміннями, навичками, а й естетичним ставленням до природи, розвитком емоційно-чуттєвої сфери людини, вихованням її естетичних потреб та інтересів, проявом творчої діяльності.

Впровадження нових методичних прийомів навчання і виховання студентів передбачає використання таких форм і методів роботи, які впливають на екологічне становлення особистості, розвивають її самопізнання і самоконтроль. Проведене нами дослідження показало, що найбільша ефективність у формуванні екологічної культури досягається за допомогою застосування різних прийомів педагогічного впливу, що включають використання спеціальних питань, екоігр, установок, аутотренінгів, ситуацій, які забезпечують дотримання етичних норм поведінки і розвиваючих «екологічну совість», завдань, заснованих на зіставленні художніх об'єктів і реальної природи, проблем творчого характеру і т.д. Поєднання різних форм роботи, при тісній співпраці студентів і викладачів сприяють формуванню екологічної культури майбутніх фахівців. При організації процесу формування екологічної культури студентів необхідно дотримуватися наступних педагогічних умов:

- реалізації мультидисциплінарного підходу в організації екологічної освіти студентської молоді. При цьому під мультидисциплінарним підходом розуміється екологізація більшості існуючих навчальних предметів;
- використання творів мистецтва поряд з організацією безпосереднього сприйняття майбутніми фахівцями природних об'єктів;
- здійснення на морально-естетичному рівні занурення в світ природи, переживання її художнього образу;
- використання творів мистецтва як засобу «естетичного діалогу» з об'єктами природи.

Необхідно, щоб курс екологічної безпеки сталого розвитку став обов'язковим компонентом вищої освіти незалежно від профілю ВНЗ і спеціальності випускника. Базовою умовою розвитку всіх форм освітніх установ слід вважати збереження і підтримку державної системи екологічної освіти та досліджень в області екологічної безпеки та сталого розвитку.

Представлене дослідження проблеми формування екологічної культури студентів допоможуть у пошуку нових, ефективних шляхів удосконалення екологічної освіти вищої школи, у створенні сучасних технологій навчання, прогнозуванні результатів екологічного виховання.

Отже, на сучасному етапі оновлення освіти вищої школи розвиток екологічної культури студентів, майбутніх фахівців, повинен розглядатися в якості складової частини, необхідної для їхньої подальшої успішної життєвої самореалізації, підвищення затребуваності в суспільстві, для здійснення нового способу життя, який перебував би в гармонії з природою. Перспективними напрямками для подальшого вивчення могли б стати взаємозв'язок різних навчальних предметів у формуванні екологічної культури студентів і дослідження емоційних переживань майбутніх фахівців в процесі розвитку їхньої екологічної культури.

Список використаної літератури

1. Пустовит Н.А., Вороніна Л.П., Руденко Л.Д. Система пізнавальних завдань екологічного змісту. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 2. С. 80 – 88.
2. Вербицкий А.А. Основы концепции развития непрерывного экологического образования. *Педагогика*.

1997. № 6. С. 31 – 36. **3. Захлебный А.Н.**, Суравегина И.Т. Научно – технический прогресс и экологическое образование. *Советская педагогика*. 1985. № 12. С. 9 – 14. **4. Тарасенко Н.Ф.** Природа, технология, культура: философско-мировоззренческий анализ. Київ: Наук. думка, 1985. 256 с. **5. Реймерс Н.Ф.** Охрана природы и окружающей человека среды: словарь - справочник. Москва: Просвещение, 1992. 320 с. **6. Хилько М.Л.** Екологічна безпека України: у запитаннях та відповідях. Київ: Знання України, 2006. 144 с. **7. Бородавкин С.В.** Этика и экологическое воспитание. Ленинград: Ленингр. орг. о-ва «Знание» РСФСР, 1988. 15 с. **8. Букин А.П.** В дружбе с людьми и природой: книга для учителя Москва: Просвещение, 1991. 156 с. **9. Экологическое образование школьников /** под ред. И.Д. Зверева, И.Т. Суравегиной. Москва: Педагогика, 1983. 160 с. **10. Гнилуша Н.** Екологічна освіта – складова культури майбутнього вчителя. *Рідна школа*. 1999. № 7 – 8. С. 40 – 42. **11. Дубовий В. І., Дубовий О. В.** Екологічна культура: навчальний посібник. Херсон: Грін Д.С., 2016. 256 с.

References

1. Pustovyt N.A., Voronina L.P., Rudenko L.D. (1997). Systema piznavalnykh zavdan ekolohichnoho zmistu [System of cognitive tasks of ecological content] *Pedahohika i psykholohiia - Pedagogy and psychology*, 2, 80 - 88 [in Ukrainian]. **2. Verbickij A.A.** (1997). Osnovy koncepcii razvitiya nepreryvnogo ehkologicheskogo obrazovaniya [Fundamentals of the concept of continuous environmental education]. *Pedagogika- Pedagogy*, 6, 31 – 36 [in Russian]. **3. Zahlebnyj A.N.** and Suravegina I.T.(1985). Nauchno – tehnikeskij progress i ehkologicheskoe obrazovanie [Scientific and technical progress and environmental education]. *Sovetskaya pedagogika - Soviet pedagogy*, 12, 9 – 14 [in Russian]. **4. Tarasenko N.F.** (1985). *Priroda, tekhnologiya, kul'tura: filosofsko-mirovozzrencheskij analiz [Nature, technology, culture: philosophical and ideological analysis]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian]. **5. Rejmers N.F.** (1992). *Ohrana prirody i okruzhayushchej cheloveka sredy: Slovar- spravochnik [Protection of nature and the human environment: Dictionary]* Moscow: Prosveshchenie [in Russian]. **6. Khylyko M.L.** (2006). *Ekolohichna bezpeka Ukrainy: u zapytanniakh ta vidpovidakh [Ecological safety of Ukraine: in questions and answers]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian]. **7. Borodavkin S.V.** (1988). Бородавкин С.В. *Etika i ehkologicheskoe vospitanie [Ethics and environmental education]* L.: Leningr. org. o-va «Znanie» RSFSR [in Russian]. **8. Bukin A.P.** (1991). *V druzhbe s lyud'mi i prirodoj [In friendship with people and nature]* Moscow: Prosveshchenie [in Russian]. **9. Zverev I.D.** and Suravegina I.T. (Eds.). (1983). *Ekologicheskoe obrazovanie shkolnikov [Ecological education of pupils]*. Moscow: Pedagogika [in Russian]. **10. Hnylusha N.** (1999). Ekolohichna osvita – skladova kultury maibutnoho vchytelia [Ecological education is part of the future teacher's culture] . *Ridna shkola - Native school*, 7-8, 40 - 42. [in Ukrainian]. **11. Dybovyi V.I.** and Dybovyi O.V. (2016). *Ekolohichna kultura [Ecological culture]*. Kherson: Grin D.S. [in Ukrainian].

Павленко І. Г. Творча активність у формуванні екологічної культури студентів ВНЗ

У статті розглядається механізм розвитку творчої активності студентської молоді, виявлені педагогічні умови формування її екологічної культури. Людині притаманне свідоме, творчо активне ставлення до природи, як матеріально-практичне, так і духовне. Екологічна культура багато в чому визначає сприйняття людини, її готовність до творчого впливу на довкілля.

Навчитися творчо діяти людина зможе тоді, коли вона реально буде поставлена в ситуацію, що вимагає від неї творчих рішень. Засвоєння якихось готових знань і вироблення відповідних навичок тут абсолютно недостатньо. Ці вимоги, що продиктовані самим життям, безпосередньо відносяться і до навчально-виховного процесу вищої школи.

Підвищена увага до проблем екологічної освіти студентів зумовлюється наступними причинами: необхідністю розгляду екологічного виховання як безперервного

і систематичного процесу, чинного протягом усього періоду навчання, актуальністю формування екологічної культури в період професійного становлення особистості.

Ключеві слова: екологічна культура, творчість, екологічна свідомість, екологічне виховання, екологічна освіта.

Павленко И.Г. Творческая активность в формировании экологической культуры студентов ВУЗов

В данной статье рассматривается механизм развития творческой активности студенческой молодежи, выявлены педагогические условия формирования ее экологической культуры. Человеку свойственно осознанное, творчески активное отношение к природе, причем как материально-практическое, так и духовное. Экологическая культура во многом определяет мировоззрение человека, духовно-нравственные, эстетические, ценностные ориентиры, его готовность к творческому созиданию.

Научиться творчески действовать человек сможет тогда, когда он реально будет поставлен в ситуацию, требующую от него творческих решений. Усвоения каких-то готовых знаний и выработки соответствующих навыков здесь совершенно недостаточно. Эти требования, предъявляемые жизнью, непосредственно относятся и к учебно-воспитательному процессу высшей школы.

Повышенное внимание к проблемам экологического образования студентов обусловлено следующими причинами: необходимостью рассмотрения экологического воспитания как непрерывного и систематического процесса, действующего в течение всего периода обучения, актуальностью формирования экологической культуры в период профессионального становления личности.

Ключевые слова: экологическая культура, творчество, экологическое сознание, экологическое воспитание, экологическое образование.

Pavlenko I.G. Creative activity in the formation of higher education students' ecological culture

The article deals with the important pedagogical problem as young person creative activity; the development of efficient mechanism of this process and proper pedagogical conditions for successful formation of students' ecological culture are revealed as well. A human is characterized by a conscious, active and creative attitude to nature that is covered both materialistic and spiritual areas. Ecological culture determines a person's spiritual outlook, way of thinking, aesthetic values and orientations, individual readiness for creation of cultural and ecological wealth as well as a more secure world.

A person can learn how to act creatively when the situation requires their creative decisions. Creativity is an activity that actively engage person's imagination across all domains - cognitive, communicative, social, emotional, and physical. It is obvious that the assimilation of some knowledge and the development of appropriate skills are completely insufficient. These requirements of life are directly related to the educational process of higher education.

High priority to the problems of students' ecological education is due to the following reasons: the need to consider ecological education as a continuous and systematic process that operates during the entire period of training, the relevance of the formation of ecological culture in the period of the professional development of a personality.

Our study showed that the greatest efficiency in the formation of ecological culture is achieved through the practicing of various pedagogical influence methods that are including the use of special questions, eco-games, auto-trainings, problem situations ensuring compliance with ethical standards of behavior and developing "environmental conscience" as well as other different types of creative tasks. The combination of various forms of work with the close students-educators cooperation makes a positive effect on formation of the ecological culture of future specialists.

Key words: ecological culture, creativity, ecological awareness, ecological education, ecological education.